

Особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти

Features of the inclusive learning implementation in preschool educational institutions

Гаяш Оксана Володимирівна, доцент кафедри фізичної реабілітації ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кандидат педагогічних наук

Haiash Oksana Volodymyrivna, Associate Professor of the Department of Physical Rehabilitation, Uzhhorod National University, Candidate of Pedagogical Sciences

У статті на основі узагальнення наукових джерел розкрито особливості впровадження інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти. Акцентовано увагу на державних гарантіях щодо здобуття дошкільної освіти дітьми з особливими освітніми потребами. Визначено ефективні умови для роботи з дітьми в закладах з інклюзивним навчанням, а також основні завдання, які ставить перед собою команда фахівців, що здійснює психолого-педагогічний супровід дітей означеної категорії. Матеріали статті можуть бути корисними для студентів закладів вищої освіти при вивченні інклюзивної педагогіки, а також для педагогів при організації навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивної освіти.

The article deals with the features of the inclusive learning implementation in preschool establishments. The focus is made on the state guarantees for preschool education for children with special educational needs. The effective working conditions with children in the institutions with inclusive learning, as well as the main tasks set by the team of specialists who provide psychological and pedagogical support to children of this category, have been determined. The materials of the article can be useful for students of higher education institutions when studying the inclusive pedagogy, as well as for teachers when organizing the teaching and upbringing process of preschool children in the terms of inclusive education.

Ключові слова: інклюзивне навчання, дошкільна освіта, діти з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічний супровід.

Keywords: inclusive education, preschool education, children with special educational needs, , psychological and pedagogical support.

Вступ. Одним із сучасних пріоритетів освіти в Україні є розвиток інклюзивного навчання. Основна увага інклюзивним технологіям приділяється у рамках шкільної освіти, так як діти якраз в шкільні роки проходять інтенсивну соціалізацію. Проте, оскільки одним із завдань інклюзії виступає

гармонійне включення дитини з особливими освітніми потребами (далі – ООП) в соціум, необхідним є розвиток дошкільної інклюзії, який дозволить дитині взаємодіяти зі світом на більш ранньому етапі розвитку. Адже саме у дошкільному віці закладаються передумови майбутньої навчальної діяльності дитини, яка активно оволодіває культурними навичками та здібностями, відбувається активний розвиток її пізнавальних можливостей. Тому потрібні фундаментальні дослідження, які б науково обґрунтували педагогічні умови, форми, методи, принципи забезпечення інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО), які сприяють зменшенню або усуненню психофізичних недоліків.

Таким чином, питання впровадження інклюзивного навчання дітей з ООП у ЗДО сьогодні, як ніколи, на часі, а отже, потребує всебічного вивчення, чому й присвячене наше дослідження.

Мета статті – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з метою розкриття особливостей упровадження інклюзивного навчання у ЗДО.

Проведений нами аналіз науково-педагогічної та фахової літератури дає підстави стверджувати, що вивченням питань інклюзивного навчання та технологією його впровадження в умовах сьогодення займається низка вчених, зокрема: В. Бондар, Л. Будяк, А. Колупасєва, Ю. Найда, Т. Сак, М.Семаго та ін., у дослідженнях яких розкриваються загальнотеоретичні проблеми інклюзивної освіти; І. Горбенко, Е. Данілавічюте, В. Засенко, С.Миронова, В. Синьов, Н. Софій, М. Шеремет та ін., праці яких присвячено дослідженню проблеми залучення осіб з ООП до навчання в освітніх закладах і наданню корекційно-розвивальних послуг в умовах інклюзивної освіти та соціалізації в суспільство; Н. Белова, Ю. Ільїна – формуванню міжособистісних стосунків в інклюзивних групах. Останнім часом зростає кількість досліджень, у яких дошкільний етап дитинства розглядається в контексті проблеми реформування системи дошкільної освіти в умовах інклюзії (М. Малофєєв, О.Самсонова, Т. Соловійова, Н. Шматко та ін.).

У Законі України «Про освіту» визначено, що інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, що забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Таке навчання гарантовано забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами в закладах освіти за рахунок застосування таких методів навчання, що враховують індивідуальні особливості всіх без винятку дітей.

Законом України «Про дошкільну освіту» затверджено державні гарантії у здобутті дошкільної освіти зокрема, дітьми з особливими потребами: громадяни України незалежно від ..., особливих освітніх потреб, складних життєвих умов, місця проживання, мовних або інших ознак мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї (Стаття 9, п.1); для задоволення освітніх, соціальних потреб, організації корекційно-розвиткової роботи у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників особи з особливими освітніми потребами в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами (Стаття 12, п.3) [1].

Метою інклюзивного навчання у ЗДО є підведення дитини до вступу в заклад загальної середньої освіти (початкової школи) з максимально скомпенсованими первинними й вторинними порушеннями, достатнім рівнем загальної та психологічної готовності до навчання, бажанням учитися, сформованим умінням висловлювати й підтримувати соціальну комунікацію з однолітками та дорослими.

Для реалізації вище зазначеної мети виділяють завдання інклюзивної дошкільної освіти, зокрема:

- розвиток потенційних можливостей дітей із порушенням фізичного, інтелектуального розвитку в спільній діяльності зі здоровими однолітками;
- організація психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в ЗДО;

- реалізація корекційно-розвиткового навчання, спрямованого на виправлення або послаблення наявних у дітей фізичних і/або психічних порушень, які заважають їхньому успішному навчанню й розвитку;
- створення адаптивно-освітнього простору, який задовольнить освітні потреби дитини з ООП;
- формування життєво важливого досвіду та цілеспрямованого розвитку когнітивних, мовленнєвих, моторних, соціальних функцій у дітей, які дадуть змогу знизити залежність дитини від сторонньої допомоги та підвищити соціальну адаптацію;
- формування в суспільстві позитивного ставлення до дітей з особливими потребами;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з ООП, напрацювання оптимальних варіантів сімейного виховання.

Основним чинником створення успішного ЗДО з інклюзивним навчанням є особистість керівника, який відповідає за організацію та якість освіти, зокрема інклюзивної, своїми діями подає приклад інклюзивної культури та підтримує її. Зарахування дітей з ООП до інклюзивних груп згідно листа МОН від 13.11.2018 № 1/9-961 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» здійснюється директором ЗДО на підставі заяви батьків (осіб, які їх замінюють), копії свідоцтва про народження дитини, медичної довідки лікаря-педіатра або сімейного лікаря закладу охорони здоров'я, в якому спостерігається дитина, із зазначенням того, що вона здорова і може відвідувати заклад дошкільної освіти, «Карти профілактичних щеплень» (форма N 063/о), висновку інклюзивно-ресурсного центру (далі – ІРЦ) про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Комплектування груп здійснюється за віковими (одновіковими, різновіковими), сімейними (родинними) ознаками, з урахуванням особливих освітніх потреб дітей. Для

забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах кількість дітей з ООП має становити не більше трьох осіб, зокрема:

- одна - три дитини з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку, зниженим зором, слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;
- не більше двох осіб з числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення тощо;
- не більше однієї дитини із складними порушеннями розвитку [5].

Організація сучасної інклюзивної дошкільної освіти забезпечує цілісне входження дитини з ООП в загальноосвітній простір, що відповідає її потребам і можливостям. Залежно від індивідуальних потреб дитини, від рівня включення дитини в освітній процес, умовно можна виокремити такі види інклюзії в освітньо-виховному процесі ЗДО:

1) епізодична – дошкільник включається у колектив однолітків лише на свята, короткочасно під час ігор чи на прогулянці;

2) часткова – передбачає включення дитини в режимі половини дня або неповного тижня, наприклад, коли дошкільник перебуває з групою однолітків, засвоюючи безпосередньо навчальний матеріал під час індивідуальної роботи, однак бере участь у заняттях із зображувальної діяльності, фізичної культури, музики тощо разом з іншими;

3) повна – полягає у відвідуванні дитиною з ООП вікової групи в режимі повного дня самостійно чи з супроводом. Тобто такий дошкільник бере участь у всіх заняттях із дітьми з нормотиповим рівнем розвитку, при цьому обираються завдання різного рівня складності, додаткові ігри та вправи [3, с. 132].

Однією з умов ефективності інклюзивного навчання у ЗДО є координованість впливів усієї групи фахівців які супроводжують дітей з ООП, злагодженість їх роботи, компетентність. Директор або вихователь-методист аналізує кваліфікацію фахівців, комплектацію предметно-розвивального середовища, освітніх програм і технологій, за якими працює заклад, на

відповідність їх умовам реалізації інклюзивних цілей; обговорює з педагогічним колективом основні цілі, цінності та принципи інклюзії, перспективний та поточний плани дій колективу, формує команду психолого-педагогічного супроводу, призначає відповідальну особу щодо координації розроблення індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР); залучає фахівців для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП [4].

Педагоги розробляють заходи з адаптації дітей групи до приходу дітей із ООП; складають розклад та розпорядок дня, освітній проєкт, у якому враховуватимуться особливості дитини та плануватимуться зміни освітнього середовища.

Чимало залежить і від комплексного підходу всіх членів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП. За визначенням, яке дається у Положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти [6], психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, яка включає в себе надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг

Серед завдань, які стоять перед командою супроводу – психолого-педагогічна діагностика на етапах створення, реалізації та моніторингу ІПР для дитини з ООП, визначення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку ІРЦ та надання цих послуг; методична, психологічна підтримка педагогічних працівників закладу освіти з організації інклюзивного навчання; створення і моніторинг умов адаптації до інклюзії дитини з ООП, а також успіхів дитини, складання ІПР.

Відповідно до висновку та рекомендацій ІРЦ, Команда супроводу із обов'язковим залученням батьків дитини, або інших законних представників, розробляють ІПР дитини, яка розробляється на три місяці та затверджується директором закладу. Проте варто зауважити, що ця програма щомісяця має

переглядатися з метою її коригування та доповнення. Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку розробляється індивідуальний освітній план строком на три місяці з подальшим його продовженням протягом навчального року.

Розроблення ІПР є командною роботою, яка передбачає етапи розробки завдань і змісту програми, мультидисциплінарне вивчення можливостей дитини, визначення її потреб, визначення необхідних адаптацій та, за потреби, модифікацію програми відповідно до можливостей та з урахуванням потреб дитини.

Розробляючи ІПР дитини з ООП, важливо проаналізувати відповідність вимог програми та методів, що використовуються на занятті, актуальним і потенційним можливостям дитини з ООП, враховувати оцінку динаміки її розвитку, що підтверджується відомостями про наявні досягнення (різноманітні поробки, малюнки, результати спостережень педагогів тощо), а запорукою успіху супроводу є правильно і грамотно прописані актуальні цілі зв'язку з дитиною.

Якісно розроблена ІПР дитини допоможе педагогу максимально ефективно реалізувати програмний зміст, захистить спеціаліста від одноманітності в роботі і можливих упущень, допоможе розумно використати робочий час, забезпечить успішну соціалізацію дітей з ООП.

Крім роботи з дитиною з ООП має плануватися психолого-педагогічний супровід її батьків або опікунів, педагогів, інших учасників освітнього процесу (інших дітей та їх батьків). В цьому разі також враховується необхідність роботи з дитиною окремих фахівців (логопеда, психолога, вчителя-дефектолога та ін.).

Залучення батьків до написання програми забезпечить їх інформування про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює низку суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та педагогами в навчально-виховному процесі. Ознайомившись з ІПР, батьки повинні розуміти: чому їхня дитина потребує розроблення ІПР; хто надаватиме освітні та

додаткові спеціальні послуги; тривалість цих послуг та розклад занять з додатковими спеціалістами; методи та періодичність оцінювання; періодичність перегляду ІПР та надання інформації про хід її реалізації. Батьки не лише беруть участь у розробленні ІПР, а підписом засвідчують свою згоду на її реалізацію. Тому необхідно докласти зусиль для того, щоб вони були присутні на засіданні, а також ретельно документувати вжиті для цього заходи. Якщо педагогічні працівники змушені проводити засідання без батьків дитини з ООП, необхідно письмово зафіксувати, яких заходів було вжито для забезпечення їхньої присутності.

Особливістю навчально-виховного процесу інклюзивної групи є його індивідуалізація і диференціація. Здійснюється навчально-виховний процес в інклюзивних групах відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з ООП, у тому числі з інвалідністю. У процесі реалізації освітніх програм необхідно пам'ятати, що організація діяльності групи може модифікуватися у відповідності з динамікою розвитку ситуації в групі – неочікуваними змінами оточуючого середовища і/або спеціальними потребами дитини з ООП.

Зміст інклюзивного навчання у ЗДО реалізується в різних формах діяльності, які сприяють різнобічному розвитку дітей з ООП в середовищі однолітків з відпрацюванням механізмів соціалізації. До оптимальних форм організації інклюзивного навчання у ЗДО слід віднести:

Індивідуальні заняття зі спеціалістами – психологом, логопедом, дефектологом, вчителем-реабілітологом – проводяться відповідно до індивідуального освітнього маршруту. Індивідуальні заняття спрямовані на розвиток і підтримку функціональних здібностей дитини у відповідності з її можливостями; будуються на оцінці досягнень дитини і визначення зони її найближчого розвитку. Діагностика, визначення завдань розвитку і корекції здійснюється Командою супроводу, а кожне заняття вибудовується з

урахуванням дій всіх спеціалістів, які працюють з дитиною. Кожний спеціаліст знайомиться зі змістом роботи всіх інших педагогів. Батькам дається детальний опис того, що і наскільки успішно робила дитина, а також рекомендації з відпрацювання навичок і включенню їх в ігрову і побутову діяльність.

Вільні та цільові ігри в спеціально обладнаних приміщеннях, під час прогулянок.

Спільну активність з іншими дітьми в мікрогрупах. Педагоги сприяють взаємодії дітей у мікрогрупах через організацію ігрової, проектної, дослідницької, художньо-творчої діяльності. Для цього можна використовувати додаткові розвивальні програми. Діти, розв'язуючи в мікрогрупах загальні завдання, вчаться спілкуватися, взаємодіяти один з одним. Навчаються навичкам узгоджувати свої дії, знаходити спільні розв'язки, вирішувати конфлікти. Помічаючи відмінності в інтересах, здібностях, навичках, діти вчаться з допомогою дорослого враховувати їх при взаємодії.

Фронтальні форми організації активності дітей – організуються з метою розв'язання, як пізнавальних, так і соціальних завдань. Фронтальні форми можуть проходити по-різному. Для організації інклюзивного процесу більше всього підходить заняття у формі круга з веденням відкритої бесіди – спеціально організованого, заняття, на якому діти і дорослі граються разом в особливій – спокійній, довірливій атмосфері.

Дитячо-батьківські групи. Це комплексні заняття для дітей і батьків, які включають в себе ігри, творчі заняття, музичні заняття. Групи ведуть спеціалісти: психолог, музичний керівник, інструктор з фізичної культури. Основними факторами взаємодії спеціалістів з батьками є позитивне відношення до всіх дітей, демонстрація конструктивних способів поведінки, позитивне підкріплення ефективних взаємодій та інформаційна підтримка батьків. Важливо і те, що батьки включаються в ігри, вправи, співи, ліплення, якими наповнено заняття – і цим, з однієї сторони, допомагають своїм дітям включитися, з іншої – самі отримують емоційне розвантаження, відпочивають і отримують новий досвід спілкування зі своєю дитиною. Після заняття батьки

можуть задати педагогам питання, обговорити хвилюючі їх проблеми, отримати інформаційну і психологічну підтримку. Присутність на занятті дітей з ООП дає можливість їм наслідувати своїх однолітків і вчитися у них, а вони, в свою чергу, звикають бути в одному середовищі з «особливими» дітьми, отримують позитивний досвід спілкування з ними.

Свята, екскурсії, конкурси важлива складова інклюзивного процесу. Вони створюють позитивний емоційний настрій, об'єднують дітей і дорослих, є важливим ритуалом групи і всього ЗДО. Атмосфера при підготовці цих заходів творча. Вони можуть бути підготовлені дорослими – тоді це буде сюрпризом для дітей, що теж впливає на створення позитивної атмосфери.

Спеціально організоване середовище планується і вибудовується спільно педагогами, спеціалістами і вихователями при участі батьків в процесі спостереження за потребами, особливостями розвитку, самостійними діями, інтересами дітей. Там, де спеціалісти відмічають труднощі і перешкоди, які виникають у дитини в засвоєнні оточуючого світу, дитині пропонують способи, які дозволяють подолати їх. Середовище вибудовується також у відповідності з зоною найближчого розвитку дитини, що вимагає від дорослих навичок спостереження за процесом розвитку дитини.

Керівник повинен завчасно подбати про спеціалістів, які будуть долучені до процесу навчання. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 [5] у ЗДО, де є інклюзивні групи, передбачається наявність посади асистента вихователя, який входить до групи психолого-педагогічного супроводу дитини та забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу, бере участь у розробленні та виконанні ІПР, у підготовці індивідуального освітнього плану; адаптує освітнє середовище; навчальні матеріали відповідно до потенційних можливостей та з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП; оцінює спільно з вихователем рівень досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР; готує інформацію для учасників засідання Команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та

потреб; надає інформації батькам, педагогічним працівникам щодо особливостей розвитку дитини з ООП. При організації інклюзивного навчання у ЗДО необхідно враховувати, що асистент вихователя не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вихователю в організації освітнього процесу в групі, допомагає дітям з ООП концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю у них тощо. Також, за рекомендаціями ІРЦ та письмовою заявою одного з батьків або іншого законного представника дитини, ЗДО забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з ООП. Ним може бути один із батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник [5]. Асистент дитини може бути присутній під час уроків та позакласної роботи, допомагати у пересуванні, відвідуванні туалету, переодяганні, харчуванні дитини в ЗДО тощо.

Поза всяким сумнівом, компетентність вихователів є однією з умов ефективності інклюзивного навчання в ЗДО. Практика виховання від фронтального підходу, де усереднюються показники відносно вікової норми, повинна перебудуватися на врахування індивідуальності дітей, які складають групу. Це вимагає від вихователя нових компетенцій. Індивідуальний підхід, який застосовується в професійній діяльності спеціалістів – психологів, логопедів, дефектологів, які враховують особливості дітей та підбирають до них особливі індивідуальні засоби і методи розвитку, повинен бути засвоєний і вихователями. Не можна вимагати від педагогів того, чого вони робити не вміють. Щоб сформувати нові професійні компетенції, необхідно навчати вихователів на курсах професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації, а також створювати в освітньому закладі міждисциплінарні команди спеціалістів.

Для організації роботи з дітьми з ООП повинні розроблятися комплекси методичних рекомендацій для проведення занять з дітьми з різними порушеннями, методи, засоби і форми роботи мають сприяти розширенню спектра компетенцій дитини, її соціалізації в колективі однолітків. Педагоги ЗДО мають передусім формувати позитивне ставлення здорових вихованців до

дітей з ООП, емпатію, прийоми адекватної взаємодії. Для цього потрібно організовувати психологічні та розвивальні заняття, рухливі ігри, тренування, використовуючи обладнання в ресурсній кімнаті, різноманітні дидактичні матеріали, розвиваючі іграшки та навчально-наочні посібники [2].

Також важливою є співпраця з батьками. Проведення консультативної роботи з батьками дасть можливість спеціалістам краще пізнати і зрозуміти дитину. А батьки, в свою чергу, отримають інформацію про потенційні можливості дитини, про її успіхи чи невдачі, про те, чому варто приділяти більше уваги вдома.

Висновки. Отже, освіта дітей з ООП має передбачати включення їх у загальну діяльність разом з іншими дітьми, починаючи вже з дошкільного віку. Для організації інклюзивного навчання у ЗДО необхідно мати: наявність висококваліфікованих кадрів, які володіють сучасними методиками й технологіями навчання (дефектологи, психологи, вчителі-реабілітологи, соціальні працівники і т.д.); незначну кількість дітей у групах, що надасть можливість здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини; наявність досвіду соціалізації та адаптації дітей, які потребують корекції розвитку, у суспільство.

Враховуючи, що дитина з особливими потребами має право одержати можливість вільного вибору освітнього закладу, кожний педагог має володіти певним рівнем сформованості інклюзивної компетентності, що забезпечується необхідним психолого-педагогічним супроводом його діяльності.

Використання сучасних підходів та обґрунтованих нами особливостей упровадження інклюзивного навчання дітей означеної категорії сприятиме створенню підґрунтя для їх успішної адаптації та досягнення позитивного навчально-корекційного результату.

Перспективним у означеному плані вважаємо вивчення взаємодії педагогів (вихователя, дефектолога, психолога, вихователя-методиста, директора ЗДО); педагогів і батьків; батьків дитини з ООП і батьків здорових

дітей; педагогів і дітей, як з особливостями розвитку, так і здорових дітей; дитини з особливими потребами і здорових дітей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дошкільну освіту»: чинне законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14> (дата звернення: 04.03.2021).
2. Інклюзивна група в ДНЗ. Рекомендації до облаштування простору. URL: [https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomendatsiyi-oblashtuvannya-prostoru./](https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomendatsiyi-oblashtuvannya-prostoru/) (дата звернення: 04.03.2021).
3. Кузава І. Б. Концептуальні засади розвитку процесу інклюзії в умовах дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 130-135.
4. Олефір Н. Особливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*, 2019. № 2 (98) С.143-146. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2019_2_39.pdf (дата звернення: 06.03.2021).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF/>(дата звернення: 05.03.2021).
6. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ МОН України від 08.06.2018 року № 609. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107/ (дата звернення: 04.03.2021).